

Stichting
Bedrijfstakpensioenfonds
voor het
Levensmiddelenbedrijf

**JAARVERSLAG VERANTWOORD BELEGGEN
2019**



Inhoudsopgave

| | | |
|-------|---|----|
| 1. | Introductie | 3 |
| 2. | Toelichting MVB-beleid | 5 |
| 3. | Screening van de beleggingen | 8 |
| 4. | Betrokken aandeelhouderschap | 11 |
| 4.1 | Stemgedrag | 11 |
| 4.2 | Dialogo (engagement) | 13 |
| 4.2.1 | Platform Living Wage Financials - Leefbaar loon | 13 |
| 4.2.2 | Climate Action 100+ - Klimaatverandering | 15 |
| 4.3 | Dialogo met individuele ondernemingen | 16 |
| 4.4 | Betrokkenheid met vermogensbeheerders | 17 |
| 5. | Klimaat | 19 |
| 5.1 | Klimaatimpact van de beleggingen | 19 |
| 5.2 | Ontwikkelingen in groene obligaties | 20 |
| 5.3 | Beleggingen in groene obligaties van BPFL | 20 |
| 6. | MVB binnen niet-genoteerd vastgoed | 23 |
| 6.1 | GRESB | 23 |
| 6.2 | Ontwikkelingen in Nederlands vastgoed | 23 |
| 6.3 | Beleggingen in de vastgoedportefeuille van BPFL | 23 |
| 7. | Bijlage Uitsluitingenlijst per eind 2019 | 25 |

1. Introductie

Het beleid met betrekking tot het maatschappelijk verantwoord beleggen (het 'MVB'-beleid) van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Levensmiddelenbedrijf (BPFL) ligt in het verlengde van de missie die het fonds heeft geformuleerd. Deze is gericht op een goede, duurzame en kosten-efficiënte uitvoering van de door sociale partners in de levensmiddelenbranche overeengekomen pensioenregeling. Hierbij worden tevens de beleggingsovertuigingen van het fonds en de omgeving waarin het fonds verkeert (regelgeving en maatschappelijke ontwikkelingen) meegenomen.

De uitvoering van het MVB-beleid is uitbesteed aan Kempen als fiduciair manager. In dit MVB-jaarverslag rapporteren wij over de uitvoering van het MVB-beleid van het pensioenfonds.

Ontwikkelingen gedurende 2019

Het bestuur van BPFL heeft in november 2019 een start gemaakt met de aanscherping van het MVB-beleid. Naast een inventarisatie van wat vereist is vanuit wet- en regelgeving en de convenanten waar BPFL zich aan gecommiteerd heeft, heeft BPFL de ambitie uitgesproken op een aantal vlakken verder te gaan dan vereist is. Deze vlakken richten zich onder andere op het leveren van een positieve bijdrage aan de klimaatverandering, hanteren van een uitgebreider uitsluitingsbeleid, een uitbreiding van groene beleggingen en het verbeteren van de arbeidsomstandigheden in de bedrijven waar het pensioenfonds in belegt.

Een voorbeeld van een convenant is het IMVB-convenant pensioenfonds. IMVB staat voor Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen en is een gezamenlijk initiatief van de pensioensector. BPFL heeft dit convenant begin 2019 ondertekend. Voorop in het convenant staat dat pensioenfonds op een transparante wijze invulling geven aan hun Verantwoord Beleggingsbeleid en dit ontwikkelen volgens de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen en de UN Guiding Principles on Business and Human Rights.

Binnen het beleggingsbeleid heeft het pensioenfonds, naast de maatregelen op het gebied van onder andere uitsluiting, engagement en het uitoefenen van stemrecht, maatschappelijk verantwoord beleggingen geïntegreerd in de selectie en monitoring van vermogensbeheerders. In 2019 heeft binnen een aantal beleggingscategorieën een transitie plaatsgevonden naar een duurzamere vermogensbeheerder waarbij ook andere factoren als kosten, rendementen en een aanpassing van de regio-allocatie een rol speelden.

De aandelenbeheerder van ontwikkelde landen in de regio Japan is vervangen voor een beleggingsfonds van Northern Trust in de regio Pacific. En in de categorie bedrijfsobligaties is overgegaan naar duurzame beleggingsfondsen. Voor deze fondsen is niet gewijzigd van vermogensbeheerder, deze fondsen zijn in samenwerking met de fiduciair vermogensbeheerder opgericht door dezelfde vermogensbeheerder. Het MVB-beleid van deze fondsen sluit beter aan bij het MVB-beleid van het pensioenfonds.

Vooruitblik 2020

Het speerpunt voor BPFL in 2020 is de verdere uitwerking en implementatie van de aangescherpte MVB-ambitie. Eind 2019 heeft het bestuur van BPFL een nieuwe MVB-ambitie geformuleerd, deze zal in 2020 verder uitgewerkt en geïmplementeerd worden.

In 2020 speelt verder wet- en regelgeving een grote rol. De **IORP II**-richtlijnen vereisen dat het pensioenfonds communiceert over MVB aan zijn deelnemers en dat in kaart wordt gebracht wat bestaande en opkomende maatschappelijke risico's zijn. Dit onderschrijft het belang om MVB-risico's (bijvoorbeeld het effect van klimaatverandering) in toekomstige ALM-studies en risico-inschattingen mee te nemen. Een meer gedetailleerde inschatting van deze risico's en de effecten ervan op de beleggingsportefeuille is momenteel echter nog omgeven met een aantal technische uitdagingen, aangezien de kwantitatieve incorporatie van MVB-risico's zich nog in de ontwikkelingsfase bevindt. BPFL vervolgt in 2020 de weg die in 2019 is ingeslagen met het in kaart brengen van MVB-risico's en de verbetering van de communicatie over MVB naar zijn deelnemers.

Verder richt het pensioenfonds zich in 2020 op beleidsvorming en vastlegging van de rol als actief aandeelhouder en de betrokkenheid met de vermogensbeheerders in lijn met de herziende Shareholder Rights Directive-richtlijn (**SRD II**).

2. Toelichting MVB-beleid

Het algemene uitgangspunt van het beleid op langere termijn is om de pensioenregeling onder een breed scala van omstandigheden overeenkomstig de ambitie uit te voeren met als inzet het realiseren van een zo stabiel mogelijke uitkering en een stabiel premieniveau. Naast deze doelstellingen hanteert het fonds de volgende investment beliefs die relevant zijn met betrekking tot het MVB-beleid:

- het fonds belegt passief, tenzij er overtuigende redenen zijn om actief te beleggen;
- kostenbewustzijn verbetert het beleggingsresultaat en is essentieel voor de kwaliteit van beleggingsbeslissingen;
- we doen alleen zaken die we begrijpen, transparantie is cruciaal;
- het verankeren van ESG-factoren in het beleggingsbeleid levert een positieve bijdrage aan de rendements/risico verhouding van de beleggingsportefeuille.

In 2020 zullen deze investment beliefs opnieuw bekeken worden. De investment beliefs en overige randvoorwaarden, bijvoorbeeld dat het MVB-beleid de mening van deelnemers en andere belanghebbenden moet reflecteren, leiden tot de volgende MVB-doelstelling:

“Het pensioenfonds wenst met MVB-beleid een beter risico/rendementsprofiel te krijgen door middel van een pragmatisch beleid dat aansluit bij de wensen van de deelnemers en de ontwikkelingen in de sector en zonder hiervoor financieel rendement op te geven.”

Zoals gezegd heeft het bestuur van BPFL eind 2019 een nieuwe MVB-ambitie geformuleerd, welke in 2020 verder uitgewerkt en geïmplementeerd zal worden. De nieuwe ambitie bestaat uit de volgende onderdelen:

- Het fonds wil op termijn in de bovenste helft van de VBDO lijst eindigen
- Men wil alleen beleggen in fondsen of mandaten die volledig aan de uitsluitingenlijst voldoen
- Per 2050 moeten alle beleggingen klimaatneutraal zijn, conform het door de financiële sector ondertekende klimaatakkoord
- Het fonds wil een significante bijdrage leveren aan drie Sustainable Development Goals:
 1. Waardig werk en economische groei (SDG 8)
 2. Verantwoorde consumptie en productie (SDG 12)
 3. Klimaatactie (SDG 13)

In lijn met de doelstelling en de nieuwe ambitie kiest het fonds ervoor om het MVB-beleid integraal in zijn beleggingsproces op te nemen. Bij het nemen van beleggingsbeslissingen (categorieën of vermogensbeheerders) worden daarom de implementatie van ESG en de aansluiting bij het MVB-beleid zoals verwoord in dit document als criterium meegenomen. Het fonds staat hierbij open voor alle typen beleid die voor het fonds beschikbaar zijn, waarbij per type de ESG impact wordt afgewogen tegen de kosten, rendement, risico en complexiteit.

Bij de keuze voor de uitvoeringsvormen en de intensiteit van het MVB-beleid heeft het fonds de volgende factoren in overweging genomen:

- Het ambitieniveau
- De impact op kosten, rendement, risico en complexiteit

- De uitvoerbaarheid
- De beleggings- en evaluatiehorizon

Het fonds heeft in 2019 voor haar MVB-beleid de volgende uitvoeringsvormen gekozen:

Integratie ESG binnen het beleggingsbeleid en de beleggingsprocessen

In de beleggingsprocessen van het fonds – met name bij de selectie en monitoring van vermogensbeheerders – wordt het effect van ESG factoren op de beleggingsrisico's en het rendement expliciet meegewogen. Het fonds verwacht van haar vermogensbeheerders dat zij een MVB-beleid hebben dat niet materieel van het MVB-beleid van het fonds afwijkt, en dat niet leidt tot te hoge risico's.

Screening

Op kwartaalbasis worden de beleggingen van het fonds op look through basis gescreend op diverse ESG maatstaven. Screening is in ieder geval van toepassing op alle discretionaire portefeuilles en alle beleggingsfondsen in liquide categorieën. Voor niet-liquide categorieën geldt dat dit wordt gedaan op best effort basis.

Uitsluiting (negatieve screening)

Het uitsluitingsbeleid van het fonds richtte zich in 2018 op controversiële wapens aangezien dit soort beleggingen onomstotelijk strijdig zijn met het streven van het fonds naar een duurzame en leefbare wereld. Dit uitsluitingsbeleid sluit aan bij de wettelijke bepalingen dat het fonds niet mag beleggen in bedrijven die zich bezighouden met de productie van clustermunitie. Aanvullend belegt het fonds ook niet in andere controversiële wapens zoals producenten van kernwapens en landmijnen. Voor de beleggingsfondsen waarin het fonds belegt geldt een maximum belegging in dergelijke ondernemingen van 5%. In 2019 zijn ook tabaksbedrijven opgenomen in het uitsluitingsbeleid.

Actief aandeelhouderschap

Actief aandeelhouderschap duidt op een beleid waarbij actief gebruik wordt gemaakt van de mogelijkheid die men heeft als aandeelhouder om invloed uit te oefenen op het beleid van een onderneming. Dit kan zowel via stemmen als engagement.

Stembeleid

Voor haar discretionaire beleggingen hanteert het fonds een specifiek ESG-stembeleid. De beleggingsfondsen waarin het fonds belegt voeren tevens een stembeleid. Dit beleid sluit niet automatisch aan op het door BPFL gevoerde stembeleid.

Engagement

Via een actieve en continue dialoog wordt getracht om het MVB-beleid van ondernemingen te verbeteren. Ondernemingen die het fonds op de uitsluitingslijst heeft staan, die een zeer lage MSCI ESG-rating (CCC) hebben of die een 'global compact fail' melding hebben zijn onderdeel van de dialoog die met de vermogensbeheerder wordt gevoerd.

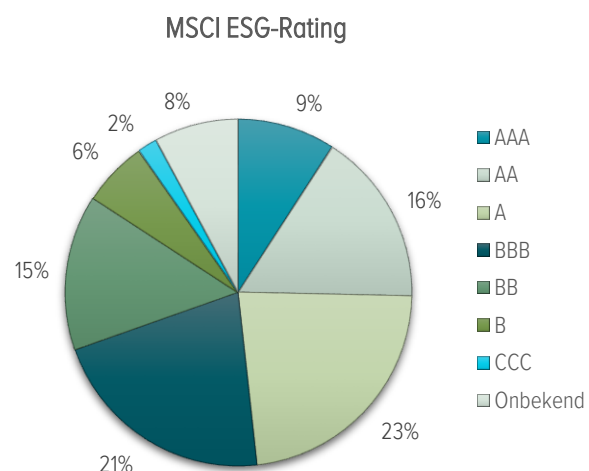
Indien de engagement aanpak niet helpt om een onderneming tot een beter MVB-beleid te brengen dan kan besloten worden om de onderneming ook op uitsluitingslijst te plaatsen ter beperking van beleggings- en/of reputationeel risico. Belegging in de onderneming wordt dan uitgesloten tot het moment dat er voldoende verbeteringen zichtbaar zijn.

Het gaat hierbij om fundamentele schendingen van mensenrechten, arbeidsrechten, milieustandaarden en/of corruptie. De schendingen dienen ernstig van aard te zijn en tevens materieel, waarbij er geen zicht is op verbetering.

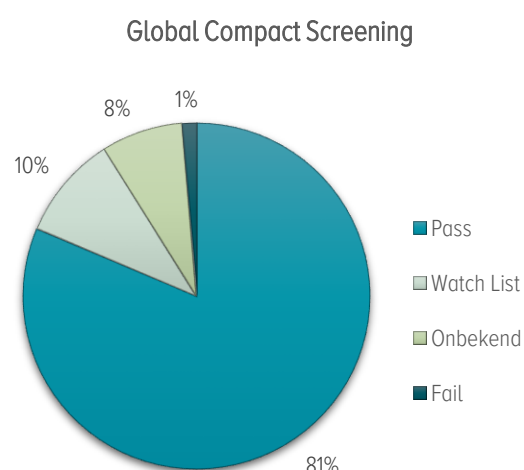
3. Screening van de beleggingen

Het pensioenfonds heeft een verantwoord beleggingsbeleid opgesteld waarin integratie van MVB-criteria in het vermogensbeheer en uitsluiting van beleggingen die niet voldoen aan de criteria van het fonds belangrijke uitgangspunten zijn. Door middel van een periodieke screening wordt doorlopend inzichtelijk gemaakt of de beleggingen aan dit beleid voldoen. In dit hoofdstuk worden de uitkomsten van de screening gerapporteerd. De screening is naast aandelen en bedrijfsobligaties (investment grade) ook toegepast op beleggingen in de categorie Alternative Credit. Deze categorie is apart toegelicht.

De **MSCI ESG-ratings** zijn ontworpen om investeerders een beeld te geven van de ESG-risico's en kansen waaraan bedrijven blootgesteld staan en hoe zij hier mee omgaan. Bedrijven worden beoordeeld op basis van drie pijlers: Environment, Social en Governance. Elke pijler is onderverdeeld in een aantal thema's en bijbehorende issues zoals CO₂-uitstoot, bedrijfsethiek (fraude) en werkomstandigheden, waar het bedrijf op gescreend wordt. De uitkomst wordt vervolgens afgezet tegen het gemiddelde van de industrie waarin het bedrijf zich bevindt, waarna een score tussen AAA (hoogste score) en CCC (laagste score) toegekend wordt. Deze maatstaf kijkt zowel naar het niveau van blootstelling aan risico's als naar hoe deze risico's beheerst worden en is derhalve hoofdzakelijk gericht op de toekomst.



De **Global Compact Screening** houdt in dat wordt beoordeeld of bedrijven voldoen aan de normen en principes zoals opgesteld in de United Nations Global Compact Principles (UNGC), de Internationale Labour Organisation's (ILO) Conventions en de United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGPHR). Deze beoordeling wordt uitgevoerd door MSCI.



Bedrijven krijgen na screening van incidenten uit het verleden een Pass, Fail of Watch List totaalscore toegekend. Een Fail betekent dat het bedrijf betrokken is bij controversiële zaken welke op grote schaal schade veroorzaken.

Een Watch List score wordt toegekend wanneer het bedrijf betrokken is bij een controversiële zaak welke (nog) niet direct als schending van de Global Compact beoordeeld kan worden, bijvoorbeeld omdat een zaak nog onderwerp is van een gerechtelijke procedure.

In onderstaande tabel zijn de beheerders van aandelen- en obligatiemandaat of beleggingsfondsen in de portefeuille van het pensioenfonds weergegeven. In de kolommen daarna is per beleggingsfonds of mandaat weergegeven of deze beleggingen bevat die slecht presteren op een van de onderstaande gehanteerde criteria:

- Global Compact Fail: Het pensioenfonds belegt in minder dan 1% van de portefeuille in ondernemingen die worden gerelateerd aan een Global Compact Fail. Het betreft hier voornamelijk aandelen binnen de aandelenfondsen van Vanguard en bedrijfsobligaties binnen het fonds van SLI. De 16 bedrijfsobligaties met een Fail status in het SLI fonds zijn uitgegeven door 3 ondernemingen. Deze ondernemingen komen in aanmerking voor engagement;
- MSCI ESG CCC rating: Minder dan 1% van de portefeuille heeft de laagst mogelijke ESG-rating (CCC). Het pensioenfonds stuurt momenteel niet actief op ESG-ratings. De ESG-rating wordt gehanteerd als MVB-indicator en is belangrijke input voor engagement. De huidige ondernemingen met een CCC-rating waar het pensioenfonds in belegt komen in aanmerking voor engagement;
- Controversiële wapens: Er is binnen enkele passieve beleggingsfondsen slechts in 12 ondernemingen belegt die worden gerelateerd aan controversiële wapens. In de betreffende beleggingsfondsen is dit minder dan 5%;
- Tabak: Het pensioenfonds belegt in minder dan 0,1% van de portefeuille in ondernemingen die worden gerelateerd aan de productie of verkoop van tabak. Dit is voornamelijk het geval binnen de aandelenfondsen van Vanguard.

| BELEGGINGSFONDS OF DISCRETIONAIR MANDAAT / BELEGGING | GLOBAL COMPACT 'FAIL' STATUS | | MSCI ESG 'CCC' RATING | | CONTROVERSIËLE WAPENS | | TABAK | |
|---|---------------------------------|-------------------|-----------------------|-------------------|--------------------------|-------------------|-----------|-------------------|
| | AANTAL | % TOTALE PORT. | AANTAL | % TOTALE PORT. | AANTAL | % TOTALE PORT. | AANTAL | % TOTALE PORT. |
| Aandelen | | | | | | | | |
| BlackRock Mandaat RAFI Europa | 8 | 0,01% | 4 | 0,00% | 0 | 0,00% | 3 | 0,00% |
| BlackRock Mandaat RAFI VS | 0 | 0,00% | 14 | 0,12% | 0 | 0,00% | 0 | 0,00% |
| db x-trackers MSCI Europe Small Cap ETF | 1 | 0,00% | 1 | 0,00% | 1 | 0,00% | 2 | 0,00% |
| Northern Trust All country Asia ex Japan Equity | 0 | 0,00% | 70 | 0,11% | 0 | 0,00% | 0 | 0,00% |
| Northern Trust Developed Real Estate Index Fund | 0 | 0,00% | 3 | 0,03% | 0 | 0,00% | 0 | 0,00% |
| Northern Trust Pacific Custom ESG Index Fund | 0 | 0,00% | 7 | 0,04% | 0 | 0,00% | 0 | 0,00% |
| Vanguard Emerging Markets Stock Index Fund | 10 | 0,06% | 143 | 0,21% | 3 | 0,01% | 6 | 0,02% |
| Vanguard European Stock Index Institutioneel | 8 | 0,33% | 4 | 0,03% | 0 | 0,00% | 3 | 0,07% |
| Vanguard Institutional Index Fund Institutional Plus | 2 | 0,04% | 13 | 0,08% | 8 | 0,11% | 0 | 0,00% |
| <i>Totaal Aandelen</i> | <i>29</i> | <i>0,43%</i> | <i>259</i> | <i>0,63%</i> | <i>12</i> | <i>0,12%</i> | <i>14</i> | <i>0,09%</i> |
| Bedrijfsobligaties | | | | | | | | |
| iShares ESG Screened Euro Corp Bond Index | 0 | 0,00% | 21 | 0,05% | 0 | 0,00% | 0 | 0,00% |
| Legal & General Euro Corporate Bond (Resp. Excl.) | 2 | 0,02% | 1 | 0,01% | 0 | 0,00% | 0 | 0,00% |
| SLI Euro Corporate Bond Fund | 16 | 0,09% | 12 | 0,07% | 0 | 0,00% | 0 | 0,00% |
| <i>Totaal Bedrijfsobligaties</i> | <i>18</i> | <i>0,11%</i> | <i>34</i> | <i>0,12%</i> | <i>0</i> | <i>0,00%</i> | <i>0</i> | <i>0,00%</i> |
| Totaal | 47 | 0,54% | 293 | 0,76% | 12 | 0,12% | 14 | 0,09% |

In onderstaande tabel zijn de beleggingsfondsen binnen de categorie Alternative Credit van het pensioenfonds weergegeven. In de kolommen daarna is per beleggingsfonds weergegeven of deze beleggingen bevat die slecht presteren op een van de onderstaande gehanteerde criteria:

- Global Compact Fail: Het pensioenfonds belegt in 1 onderneming dat wordt gerelateerd aan een Global Compact Fail. Deze onderneming is PG&E en is onderdeel van beleggingsfondsen Anchorage en Davidson Kempner. Deze onderneming komt in aanmerking voor engagement;
- Controversiële wapens: Er is binnen het beleggingsfonds van Davidson Kempner slechts in 1 onderneming, Elbit Systems, belegd dat wordt gerelateerd aan controversiële wapens. Binnen dit beleggingsfonds is de weging naar deze onderneming met 0,11% zeer laag. De belegging ten opzichte van de hele beleggingsportefeuille van het pensioenfonds is 0,001%;
- Tabak: Het pensioenfonds belegt binnen de categorie Alternative Credit niet in ondernemingen die worden gerelateerd aan de productie of verkoop van tabak.

| | GLOBAL COMPACT 'FAIL' STATUS | | CONTROVERSIËLE WAPENS | | TABAK | |
|---|---------------------------------|-------------------|--------------------------|-------------------|----------|-------------------|
| BELEGGINGSFONDS OF DISCRETIONAIR MANDAAT / BELEGGING | AANTAL | % TOTALE PORT. | AANTAL | % TOTALE PORT. | AANTAL | % TOTALE PORT. |
| Structured Credit | | | | | | |
| East Lodge | 0 | 0,00% | 0 | 0,00% | 0 | 0,00% |
| GoldenTree | 0 | 0,00% | 0 | 0,00% | 0 | 0,00% |
| LibreMax | 0 | 0,00% | 0 | 0,00% | 0 | 0,00% |
| One William Street | 0 | 0,00% | 0 | 0,00% | 0 | 0,00% |
| Credit Distressed | | | | | | |
| Anchorage | 1 | 0,02% | 0 | 0,00% | 0 | 0,00% |
| Davidson Kempner | 1 | 0,04% | 1 | 0,00% | 0 | 0,00% |
| Totaal | 2 | 0,07% | 1 | 0,00% | 0 | 0,00% |

4. Betrokken aandeelhouderschap

Het pensioenfonds is een langetermijnbelegger en betrokken aandeelhouder in (beursgenoteerde) ondernemingen. In dit hoofdstuk wordt gerapporteerd over de wijze waarop hier invulling aan is gegeven door middel van het stemmen op aandeelhoudervergaderingen en de dialoog voeren (engagement) met ondernemingen. Daarnaast wordt ingegaan op de betrokkenheid met vermogensbeheerders door inzicht te geven in de dialoog die via de fiduciair vermogensbeheerder met de vermogensbeheerders wordt gevoerd.

4.1 Stemgedrag

Het bestuur acht het vanuit haar positie van belang om zich als een betrokken aandeelhouder te gedragen. Dat betekent dat actief gebruik wordt gemaakt van het stemrecht op aandeelhoudervergaderingen van de ondernemingen waarin het pensioenfonds belegt. De uitvoering van het stemgedrag voor de discretionaire mandaten wordt uitgevoerd door Broadridge en is gebaseerd op het stemadvies van Glass Lewis. Dit advies is gericht op Social Responsible Investing (SRI) en voldoet aan de ESG-uitgangspunten van het fonds. Hieronder is voor de discretionaire aandelenportefeuilles van BPFL weergegeven op wat voor manier het stemrecht in 2019 is uitgevoerd.

Stemgedrag 2019

| | Aantal | Percentage |
|---|--------|------------|
| Mandaat RAFI Europa | | |
| Aantal agendapunten om op te stemmen | 8.159 | |
| Aantal keer voor management gestemd | 7.087 | 87% |
| Aantal keer tegen management gestemd of onthouden van stemmen | 857 | 11% |
| Aantal keer niet gestemd | 215 | 3% |
| Mandaat RAFI VS | | |
| Aantal agendapunten om op te stemmen | 6.593 | |
| Aantal keer voor management gestemd | 5.308 | 81% |
| Aantal keer tegen management gestemd of onthouden van stemmen | 1.281 | 19% |
| Aantal keer niet gestemd | 4 | 0% |

BPFL heeft op 9 vergaderingen geen stem uitgebracht. Het betreft vergaderingen in Zweden en Noorwegen waarvoor op basis van een separate Power of Attorney gestemd dient te worden. Het opzetten van een dergelijke structuur is nog niet afgerond.

Binnen de aandelenbeleggingsfondsen wordt belegd conform het stembeleid van de desbetreffende aandelenmanagers. De beheerders maken gebruik van de stemadviseur ISS en/of Glass Lewis. In het geval van passief beheer wordt een 'stemprofiel' gekozen, waarna het stemadvies wordt overgenomen. In het geval van actief beheer beoordeelt de beheerder de belangrijke agendapunten. Speciale aandacht krijgen de punten waar het stemadviesbureau adviseert om tegen het management te stemmen. De beheerder besluit over de uiteindelijke stem die wordt uitgebracht.

In de volgende tabel is een voorbeeld gegeven op wat voor manier gestemd is aan de hand van beleggingsfondsen van beheerder Northern Trust. Het betreft hier passief beheerde beleggingsfondsen voor aandelen opkomende en ontwikkelde landen en beursgenoteerd vastgoed.

Voorbeelden stemgedrag 2019

| | Aantal | Percentage |
|---|--------|------------|
| Northern Trust: All country Asia ex Japan Equity | | |
| Aantal agendapunten om op te stemmen | 10.003 | |
| Aantal keer voor management gestemd | 8.731 | 87% |
| Aantal keer tegen management gestemd of onthouden van stemmen | 1.229 | 12% |
| Aantal keer niet gestemd | 43 | 1% |
| Northern Trust: Pacific Custom ESG | | |
| Aantal agendapunten om op te stemmen | 4.777 | |
| Aantal keer voor management gestemd | 4.443 | 93% |
| Aantal keer tegen management gestemd of onthouden van stemmen | 334 | 7% |
| Aantal keer niet gestemd | 0 | 0% |
| Northern Trust: Developed Real Estate | | |
| Aantal agendapunten om op te stemmen | 3.872 | |
| Aantal keer voor management gestemd | 3.581 | 92% |
| Aantal keer tegen management gestemd of onthouden van stemmen | 229 | 6% |
| Aantal keer niet gestemd | 62 | 2% |

Er zijn diverse redenen in 2019 waarom de beheerders van de aandelenmandaten of Northern Trust tegen het management heeft gestemd. De voornaamste redenen hebben betrekking op overnamebeschermingsmechanismen, reorganisaties, vergoedingen van het management en nieuwe aandelenuitgiften. Daarnaast is vaker tegen voorstellen gestemd van andere aandeelhouders die een negatieve impact zouden hebben op de maatschappij en het milieu of minder passend zijn bij goed ondernemingsbestuur.

Hieronder staan enkele voorbeelden beschreven waarin de beheerders tegen het advies van het management van ondernemingen in de portefeuille hebben gestemd.

- Op de vergadering van 25 april 2019 van Heineken is gestemd tegen de herverkiezing van Michel de Carvalho (echtgenoot van Charlene de Carvalho, de dochter van Freddy Heineken) tot lid van de raad van toezicht. Glass Lewis stelde de onafhankelijkheid ter discussie vanwege de onderlinge familiale relatie en oordeelde dat een herverkiezing niet goed past bij goed ondernemingsbestuur.
- Daarnaast is op de jaarlijkse aandeelhoudersvergadering van 23 mei 2019 tegen het verlenen van décharge aan de directie van Deutsche Bank gestemd, vanwege de tekortkomingen in de anti-witwas (AML) en ken-je-klant (KYC) processen en het verder verslechteren van de financiële positie van Deutsche Bank.
- Op de aandeelhoudersvergadering van Air France KLM op 28 mei 2019 is op een aantal punten gestemd tegen directievoorstellen. Er was te weinig inzicht geboden in de vergoeding van de CEO Benjamin Smith of de voorstellen hadden betrekking op overnamebeschermingsmechanismen.

De uitvoering van het stembeleid door de beheerder Northern Trust is in meer detail te vinden op de volgende website:

<https://web-xp2b-pws.nt.rs.com/asset-management/europe/proxy-voting>

De uitvoering van het stembeleid door de beheerder DWS is in meer detail te vinden op de volgende website:

<https://funds.dws.com/lu/About-us/Corporate-Governance>

De uitvoering van het stembeleid door de beheerder Vanguard is in meer detail te vinden op de volgende website:

<https://www.vanguard.nl/portal/site/institutional/nl/en/about-vanguard/portal/site/institutional/nl/en/about-vanguard/how-funds-voted>

4.2 Dialoog (engagement)

Het fonds benadert de bedrijven waarin wordt belegd actief indien daar uit oogpunt van milieu, maatschappij, ondernemingsbestuur of arbeidsomstandigheden aanleiding toe is. De thema's waarover de dialoog wordt aangegaan zijn onder andere klimaatverandering, beloningsbeleid, ondernemingsbestuur, transparantie over ESG-onderwerpen en een verantwoord integraal ketenbeheer.

De engagementactiviteiten van het pensioenfonds worden uitgevoerd door de beheerders van beleggingsfondsen conform hun MVB-beleid en zijn daarnaast uitbesteed aan de fiduciaire vermogensbeheerder. De fiduciaire vermogensbeheerder is betrokken bij diverse collectieve engagementinitiatieven, waaronder Platform Living Wage Financials (PLWF) en Climate Action 100+, die aansluiten bij de thema's van het pensioenfonds. PLWF is bijvoorbeeld gerelateerd aan arbeidsomstandigheden en ketenbeheer en Climate Action 100+ sluit aan bij de klimaatdoelstellingen in lijn met het Klimaatakkoord van Parijs. Per engagementinitiatief wordt hieronder meer details weergegeven.

4.2.1 Platform Living Wage Financials - Leefbaar loon

Leefbaar loon is een universeel mensenrecht en niet hetzelfde als een minimuminkomen; een leefbaar loon stelt iemand in staat om de basisbehoeften van zichzelf en zijn gezin te kunnen voorzien. Het Platform Living Wage Financials (PLWF) richt zich op de ondernemingen waarin de PLWF-leden beleggen en tracht hen aan te moedigen, te ondersteunen en te monitoren zodat dat de werknemers in hun toeleveringsketens een leefbaar loon ontvangen.

Platform Living Wage Financials

Sinds de oprichting in september 2018 hebben 13 Nederlandse financiële instellingen – waaronder de fiduciaire vermogensbeheerder van het pensioenfonds – zich aangesloten bij PLWF. Vier andere partijen ondersteunen waar mogelijk. Een onvoldoende leefbaar loon speelt met name in de meest arbeidsintensieve sectoren zoals de textielindustrie. Een leefbaar loon kan een katalysator zijn om andere arbeidsomstandigheden te verbeteren. De kans op kinderarbeid neemt bijvoorbeeld af als de ouders van een gezin genoeg verdienen.

In eerste instantie richtte het initiatief zich op de textielindustrie, maar sinds 2019 richt het PLWF zich ook op andere industrieën zoals de landbouw en de food- en detailhandel. Een dialoog over een leefbaar loon past binnen de commitering aan de United Nations Guiding Principles (UNGP's) en de Guidelines for Multinational Enterprises van de OESO. Hierin wordt aan financiële instellingen gevraagd om mensenrechten te respecteren en negatieve gevolgen ten aanzien van mensenrechten waarin zij een aandeel hebben moeten aanpakken. Daarmee zet het pensioenfonds zich indirect in voor de Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDG's) van de Verenigde Naties, vooral SDG 1: Geen armoede, en SDG 8: Fatsoenlijke banen en economische groei.

Voortgang in 2019

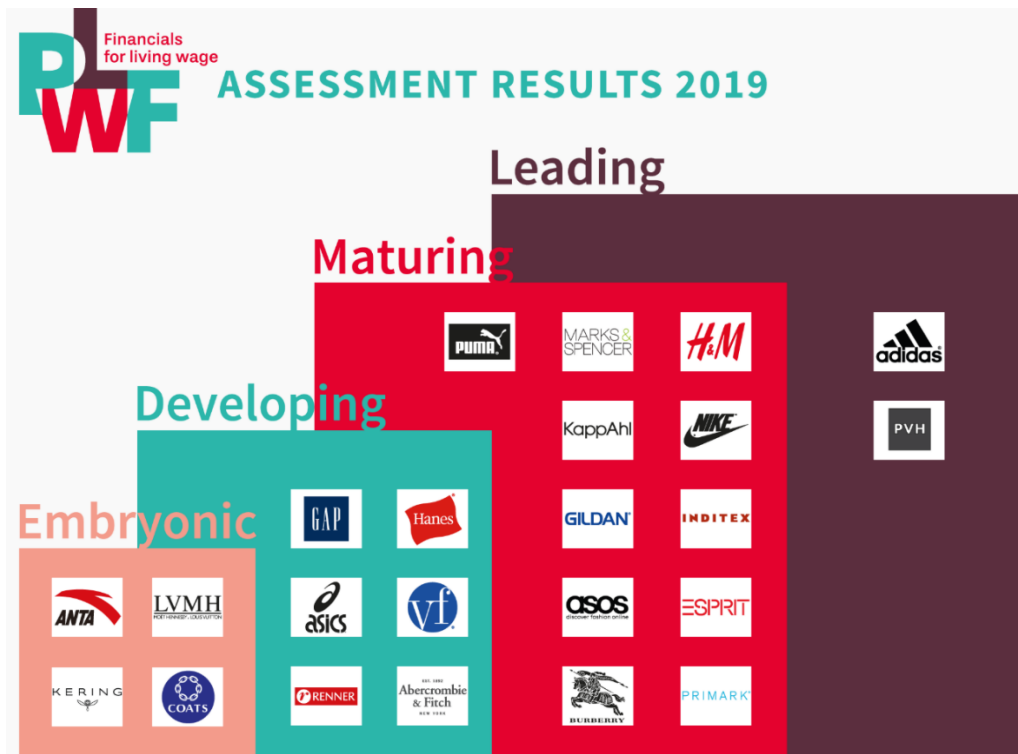
Van individuele ondernemingen kan niet verwacht worden dat zij een systeemprobleem zoals een leefbaar loon alleen kunnen oplossen. Juist daarom beoordeelt PLWF 23 beursgenoteerde kleding- en schoenenbedrijven. De dialoog met de andere industrieën wordt reeds gevoerd maar de beoordeling is nog in ontwikkeling.

Het platform gaat met bedrijven in gesprek en probeert te begrijpen in hoeverre bedrijven hun beleid voor leefbaar loon in de bedrijfsvoering integreren om hier verbetermogelijkheden te identificeren. Daarbij wordt gebruik gemaakt van een 'benchmark' om de meest en minst vooruitstrevende ondernemingen te kunnen aanwijzen. Zo wordt getracht de 'achterblijvers' te motiveren om hun beter presterende sectorgenoten te volgen.

De resultaten over 2019 worden in onderstaande plaat getoond. Het beleid van de meeste ondernemingen bevindt zich in de ontwikkelfase of de gevorderde fase. Dit betekent dat de meeste kledingproducenten die door het PLWF beoordeeld worden een leefbaar loon als een prangende kwestie zien en hiervoor definities en beleid opstellen¹. Ten opzichte van 2018 hebben Adidas en PVH, het moederbedrijf van onder andere Calvin Klein en Tommy Hilfiger, zich ontwikkeld tot toonaangevende ondernemingen op het gebied van leefbaar loon.

De ontwikkelingen rondom dit thema resulteren niet direct in een verandering van de beleggingen van het pensioenfonds. Wel wordt ernaar gestreefd om de ondernemingen in de portefeuille verantwoordelijker om te laten gaan met dit onderwerp.

¹ Ga naar www.livingwage.nl voor meer informatie



4.2.2. Climate Action 100+ - Klimaatverandering

Een belangrijk internationaal initiatief in de financiële sector is de Institutional Investors Group on Climate Change (IIGCC). Hierin spreken institutionele beleggers bedrijven en overheden aan op hun verantwoordelijkheden ten aanzien van klimaatverandering.

Climate Action 100+

Een belangrijk initiatief dat het IIGCC binnen Europa coördineert is de Climate Action 100+. In dit initiatief gaat sinds december 2017 een grote groep asset managers en asset owners, waaronder pensioenfondsen, de dialoog aan met ruim 150 bedrijven in CO2-intensieve sectoren - gezamenlijk verantwoordelijk voor twee derde van de wereldwijde uitstoot - om de transitie te maken richting een klimaatneutrale economie. Hierbij is het naast het daadwerkelijk ondernemen van actie belangrijk het bestuurlijk raamwerk en wijze van rapportering bij bedrijven te verbeteren. Daarmee zet BPFL zich indirect in voor de Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDG's) van de Verenigde Naties, vooral SDG 7: Betaalbare en duurzame energie, en SDG 12: Verantwoorde consumptie en productie.

Voortgang in 2019

In dit kader zijn onder meer aandeelhoudersbesluiten gesteund waarmee ondernemingen zoals Shell, PetroChina en Glencore werden aangemoedigd om hun doelstellingen voor het verminderen van de CO2-uitstoot op lange, middellange en korte termijn aan te scherpen.

Shell neemt door de dialoog in haar reductiedoelstelling de CO2-uitstoot binnen de hele productieketen inclusief andere partijen mee (zogenaamde scope 3 uitstoot). PetroChina heeft een strategie ontwikkeld gericht op klimaatverandering en sluit deze strategie aan bij het Klimaatakkoord van Parijs. Glencore, de

grootste exporteur van thermische kolen ter wereld, heeft ingestemd met een maximale koolproductie per jaar. Dit maximum ligt op hetzelfde niveau als de huidige productie, oftewel 145 miljoen ton.

Naast deze voorbeelden waar goede voortgang geboekt is zijn er ook bedrijven waar ruimte voor verbetering is, en daarmee het belang van dit initiatief onderschrijft². Ondanks dat een meerderheid van de bedrijven CO2-uitstootreductiedoelstellingen hanteert, circa 70%, heeft slechts 18% een doelstelling waarvan de ambitie aansluit bij het Klimaatakkoord van Parijs, het beperken van de opwarming van de aarde tot 2%. Een derde van deze bedrijven heeft de lat hoger voor zichzelf gelegd en streeft naar een grotere beperking, bijvoorbeeld een klimaatneutrale bedrijfsvoering.

4.3 Dialoog met individuele ondernemingen

De dialoog met individuele ondernemingen wordt gevoerd door de fiduciair vermogensbeheerder en de beheerders van de beleggingsfondsen waar BPFL in participeert. Zowel de fiduciair als de beheerders leggen verantwoording af via hun websites.

Northern Trust:

<https://web-xp2b-pws.ntrs.com/asset-management/europe/uk-stewardship-proxy-voting>

Op deze website wordt een kwartaalrapport en jaarverslag gepubliceerd van de engagementmanager voor de beleggingsfondsen van Northern Trust, Hermes.

Vanguard:

<https://www.vanguard.nl/portal/site/institutional/nl/en/about-vanguard/investment-stewardship-overview>

Op deze website wordt een toelichting op engagement en twee keer per jaar het engagementrapport gepubliceerd van Vanguard.

DWS

<https://www.dws.com/en-gb/solutions/esg/corporate-governance/>

Op deze website wordt een toelichting gegeven op Corporate Governance en het engagementrapport gepubliceerd van Vanguard.

Kempen:

<https://www.kempen.com/nl/asset-management/responsible-investment>

Op deze website wordt het jaarverslag van de fiduciaire vermogensbeheerder gepubliceerd inclusief inzicht in de dialoog met individuele ondernemingen (naast inzicht in de collectieve initiatieven).

² Ga naar <https://climateaction100.wordpress.com/progress-report/> voor meer informatie

4.4 Betrokkenheid met vermogensbeheerders

BPFL is door een continue dialoog via de fiduciair vermogensbeheerder nauw betrokken met de werkzaamheden van vermogensbeheerders. De dialoog met vermogensbeheerders is een continu proces waarin een aantal stappen te onderscheiden is: van het bepalen hoe een beheerder moet bijdragen aan de beleggingsstrategie van het pensioenfonds, de uitvoering, en tegelijkertijd het toezicht op de vermogensbeheerder tot aan de beoordeling of een beheerder doet wat het pensioenfonds wil en bijsturing nodig is.

Bij iedere stap speelt maatschappelijk verantwoord beleggen, naast andere factoren zoals rendement, risico en kosten, een belangrijke rol doordat er expliciet stilgestaan wordt in hoeverre een vermogensbeheerder bijdraagt aan langetermijnwaardecreatie en handelt in het belang van de uiteindelijke belanghebbenden, de pensioendeelnemers.

In het begin van het proces bepaalt het pensioenfonds bijvoorbeeld dat een nieuwe beheerder het Klimaatakkoord van Parijs of de Principles of Responsible Investment (PRI) ondertekend moeten hebben. PRI is een initiatief dat zich richt op de integratie van maatschappelijk verantwoord beleggen binnen het vermogensbeheer door naast rendement en risico onder andere sociale en milieu-eigenschappen mee te nemen in langetermijnbeleggingsbeslissingen. Een andere wens die gesteld kan worden is dat een vermogensbeheerder zelf beschikt over een MVB-beleid en/of -jaarverslag of dat de (prestatie-)beloning in lijn moet zijn met de belangen van de pensioendeelnemers. Deze wensen zijn door het pensioenfonds per beleggingscategorie zoals aandelen en bedrijfsobligaties vastgelegd in het MVB- en beleggingsbeleid en worden voor iedere beleggingscategorie minstens een keer per drie jaar binnen het pensioenfonds besproken, indien hier aanleiding voor is vaker.

In het toezicht op en bij de beoordeling van een beheerder evalueert het pensioenfonds in hoeverre de MVB-activiteiten van een beheerder nog aansluiten bij de wensen en doelstellingen. Binnen de beoordeling wordt getoetst of een beleggingsfonds nog bijdraagt aan de beleggingsstrategie van het pensioenfonds, bijvoorbeeld voor risicobeheersing in de matchingportefeuille of het behalen van (extra) rendement in de rendementsportefeuille, zowel financieel als niet-financieel. Indien blijkt dat dit niet het geval is, bijvoorbeeld doordat de MVB-doelstellingen ambitieuzer geworden zijn dan het beleid van een vermogensbeheerder, dan worden de wensen aangegeven. Als het pensioenfonds uiteindelijk oordeelt dat een vermogensbeheerder niet past binnen de strategie en dit op termijn met nieuwe afspraken niet gerealiseerd kan worden wordt de vermogensbeheerder vervangen en vervolgt de dialoog met de nieuwe beheerder.

Een voorbeeld van een vermogensbeheerder dat het beleid aangescherpt heeft is BlackRock (iShares) binnen de categorie bedrijfsobligaties. Bij deze beheerder heeft het pensioenfonds met oog op maatschappelijk verantwoord beleggen aangegeven niet meer te willen in bedrijven die een UNGC-fail status hebben, zoals toegelicht in hoofdstuk 3. In samenwerking met de fiduciaire vermogensbeheerder is dit geïmplementeerd. Door deze aanscherping sluit het beleggingsfonds beter aan bij het MVB-beleid van het pensioenfonds. Bij de vermogensbeheerder Vanguard heeft de dialoog uiteindelijk niet geleid tot een verduurzaming. Het pensioenfonds heeft uiteindelijk in combinatie met andere belangrijke factoren, zoals rendement, risico en kosten, besloten de gerelateerde beleggingsfondsen te vervangen door

beleggingsfondsen van Northern Trust. Northern Trust is een beheerder die ook na de keuze van het pensioenfonds bereidheid toont om in lijn met de wensen van het pensioenfonds de beleggingsfondsen verder te verduurzamen. Beide ontwikkelingen zorgen ervoor dat de beleggingsportefeuille beter aansluit bij de langetermijnstrategie van het pensioenfonds.

5. Klimaat

Klimaat is een belangrijk maatschappelijk thema met materiële impact op de beleggingen van het pensioenfonds. In het Klimaatakkoord van Parijs (COP21) is in 2015 afgesproken dat de opwarming van de aarde wordt beperkt tot minder dan twee graden Celsius ten opzichte van het pre-industriële tijdperk. Het streven is om de opwarming beperkt te houden tot anderhalve graad.

Het Nederlandse kabinet heeft met het klimaatakkoord een centraal doel: het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen in Nederland met ten minste 49 procent in 2030 ten opzichte van 1990. De financiële sector inclusief pensioenfonds (vertegenwoordigd door de Pensioenfederatie) heeft toegezegd een bijdrage te leveren aan het klimaatdoel in het klimaatakkoord. Concreet betekent dit dat de sector vanaf 2020 zal rapporteren over de klimaatimpact van financieringen en beleggingen, en uiterlijk in 2022 actieplannen heeft opgesteld om deze te beperken. In dit hoofdstuk wordt de klimaatimpact weergegeven van de aandelenbeleggingen en bedrijfsobligaties. Daarnaast wordt inzicht gegeven in hoe het pensioenfonds via de belegging in groene obligaties bijdraagt aan de verduurzaming van de maatschappij.

5.1 Klimaatimpact van de beleggingen

Institutional Shareholder Services (ISS) heeft onderzoek gedaan naar de klimaatimpact van de ondernemingen waarin het pensioenfonds belegt (aandelen en investment grade bedrijfsobligaties). Dit is een groot deel van de beleggingen (ca EUR 2,6 mld.), vertegenwoordigt waarschijnlijk het grootste deel van de klimaatimpact en is mogelijk te passen. Ongeveer 60% van de ondernemingen waarin wordt belegd rapporteren over hun emissie, in totaal vormen zij meer dan 80% van de waarde van de beleggingen.

De totale CO₂ voetprint van de beleggingen per eind 2019 is 269.315 tCO₂e (scope 1 & 2). Dit is ongeveer 30% lager dan de totale CO₂ voetprint per eind 2018, deze was 370.421 tCO₂e. Scope 1&2 uitstoot betreft de uitstoot die de onderneming zelf heeft veroorzaakt in de productiefaciliteiten, kantoren, logistiek, personeelsreizen etc. De CO₂ voetprint ligt per eind 2019 iets lager dan de benchmark.

Als de uitstoot van leveranciers en afnemers ook wordt meegenomen (scope 3) dan ligt de voetprint een stuk hoger: 1,087,203 tCO₂e per eind 2019. Per eind 2018 was dit 1,431,489 tCO₂e, dus ook hier is de uitstoot fors gedaald. De doelstelling conform het klimaatakkoord is om deze voetprint per 2050 afgebouwd te hebben tot nihil.

Een andere manier om de uitstoot te beoordelen is om te kijken naar de relatieve CO₂ uitstoot per miljoen Euro investering. Hiermee kan de uitstoot vergeleken worden met andere pensioenfonds. Per eind 2019 bedroeg deze uitstoot 104 tCO₂e, ruim 25% lager dan de uitstoot van 138 tCO₂e per eind 2018.

Circa 22% van de beleggingen is gealloceerd naar ondernemingen met een expliciete 2°C commitment. Maar 18% van de beleggingen in de portefeuille (16% van de benchmark) is geïnvesteerd in bedrijven zonder klimaatstrategie. Het is twijfelachtig of deze bedrijven een dergelijke strategie gaan ontwikkelen, mogelijk

zouden deze bedrijven in de toekomst uitgesloten moeten worden wil BPFL aan de klimaatdoelen kunnen voldoen.

Verder is het belangrijk om klimaatrisico's in het oog te houden, zowel fysieke risico's op de portefeuille van extreem weer als transitierisico's waarbij het fonds kan blijven zitten met bedrijven waarvan de waarde nihil is ('stranded assets'). Zo is 6,25% van de beleggingen van BPFL gerelateerd aan fossiele brandstoffen en belegt BPFL bijvoorbeeld in Coal India Ltd, een van de grootste kolenmijnbouwbedrijven ter wereld.

Vervolgstappen

Bij het bepalen van het beleggingsbeleid is tot op heden geen rekening gehouden met klimaatrisico's. Dit aspect wordt meegenomen bij de volgende beleidscyclus. Ook is de verwachting dat de kwaliteit van de data steeds verder zal verbeteren waardoor het inzicht verbetert.

5.2 Ontwikkelingen in groene obligaties

Een groene obligatie is een obligatie die wordt uitgegeven om kapitaal aan te trekken voor milieuprojecten, zoals beperking van de CO₂-uitstoot. Voor de beleggingen in groene obligaties hanteert BPFL de green bond principles als standaard.³

In 2019 werd er een record hoeveelheid aan groene obligaties uitgegeven (USD 258 miljard), 51% meer ten opzichte van 2018. Er kwamen 250 nieuwe uitgevers naar de markt. De grootste hoeveelheid aan uitgifte was te vinden in Europa, wat 45% voor haar rekening nam. Binnen Europa kwamen de grootste uitgevers uit Frankrijk, gevolgd door Duitsland en Nederland. De Nederlandse staat, kwam in 2019 als eerst land met een AAA-rating met een groene obligatie naar de markt. Er werd een 20-jaars obligatie uitgegeven, waarmee €6 miljard werd opgehaald. De opbrengst zal de komende jaren gebruikt worden voor de financiering van duurzame projecten. De overheid noemt hierbij onder meer hernieuwbare energieproductie, isolatie van huurwoningen en uitgaven aan de spoorinfrastructuur.

Voor 2020 wordt er een verdere groei van de markt verwacht. Duitsland heeft aangegeven dat ze in 2020 met een groene obligatie naar de markt willen komen. Het Duitse agentschap gaf aan om in de tweede helft van 2020 met twee verschillende looptijden te komen, in totaal van rond de €10 miljard.

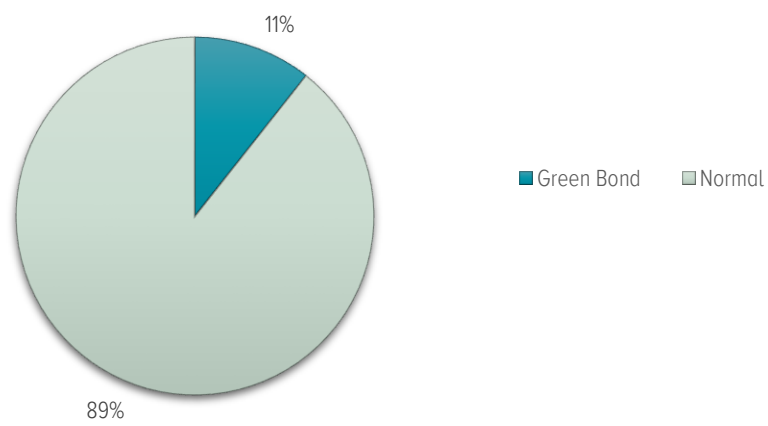
5.3 Beleggingen in groene obligaties van BPFL

Het pensioenfonds belegt binnen een staatsobligatieportefeuille in groene obligaties, waarbij het fonds streeft naar een allocatie van circa 20% in deze portefeuille. De opbouw van deze allocatie wordt in 2020 verder voortgezet.

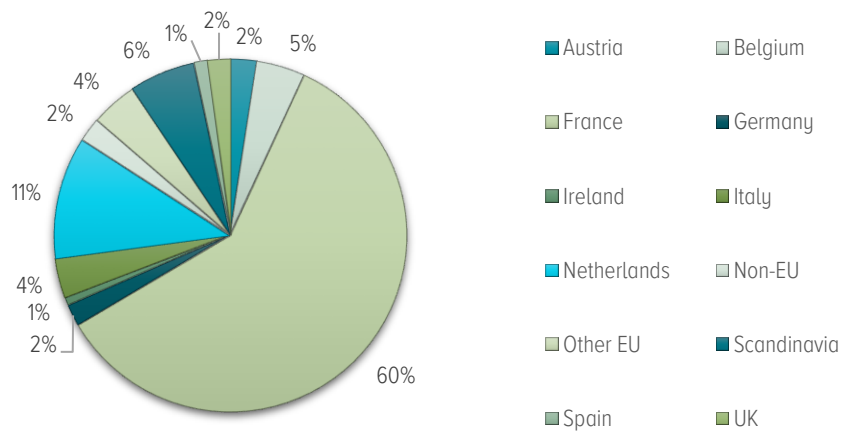
³ In januari 2014 heeft een groep financiële instellingen – bestaande uit uitgevende instellingen, beleggers en de investeringsbanken – vrijwillige standaarden opgesteld voor de uitgifte van groene obligaties, de zogeheten Green Bond Principles. Zij onderscheiden vier soorten groene obligaties: 1) obligaties waarvan de opbrengst voor groene doelen wordt gebruikt (en verhaal op de uitgevende instelling mogelijk is); 2) obligaties met groene opbrengsten (waarbij geen verhaal op de emittent mogelijk is); 3) groene projectobligaties; 4) groene gesecuritiseerde obligaties. Zie ook: <https://www.icmagroup.org/green-social-and-sustainability-bonds/green-bond-principles-gbp/>

Een kenmerk van deze portefeuille is de hoge kredietwaardigheid, wat ook betekent dat alleen groene obligaties met een hoge kredietwaardigheid aangekocht worden. Een overzicht van het gedeelte groene obligaties in deze portefeuille, inclusief uitsplitsing naar uitgever en land van uitgifte is weergegeven in onderstaande figuren. Daarnaast is een uitsplitsing weergegeven naar doeleinden van de groene obligaties. Een aantal obligaties dient bijvoorbeeld ter financiering van de verduurzaming van vastgoed of groene energiewinning via windmolens of zonnepanelen.

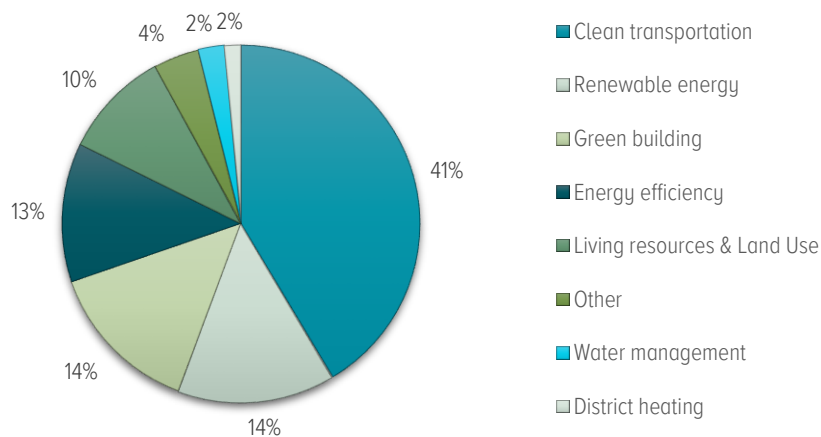
Overzicht: Staatsobligaties



Overzicht: Landen



Overzicht: Doeleinden



Marktwaaarde groene obligaties per eind 2019

| Uitgever | Marktwaaarde (x €1.000) |
|--------------------------|-------------------------|
| AGENCE FRANCAISE DEVELOP | 203 |
| BELGIUM KINGDOM | 621 |
| EUROFIMA | 8.396 |
| EUROPEAN INVESTMENT BANK | 17.697 |
| FRANCE (GOVT OF) | 35.044 |
| KFW | 1.498 |
| KOMMUNEKREDIT | 3.171 |
| NETHERLANDS GOVERNMENT | 10.406 |
| NORDIC INVESTMENT BANK | 459 |
| REGIE AUTONOME DES TRANS | 106 |
| SNCF RESEAU EPIC | 16.699 |
| SOCIETE DU GRAND PARIS | 2.311 |
| Totaal | 96.610 |

6. MVB binnen niet-genoteerd vastgoed

In dit hoofdstuk wordt toegelicht op welke wijze in de illiquide vastgoedportefeuille invulling is gegeven aan duurzaamheid. Deze invulling wordt inzichtelijk gemaakt aan de hand van informatie van Global Real Estate Sustainability Benchmark (GRESB).

6.1 GRESB

GRESB is een onafhankelijke organisatie dat een wereldwijde duurzaamheidsstandaard voor vastgoed heeft ontwikkeld. In totaal deden 1.005 vastgoedbeleggingsfondsen mee door hun data te delen. GRESB meet de duurzaamheidsprestaties en brengt deze prestaties op verschillende manieren in kaart. Voorbeelden van deze manieren zijn de GRESB-score, een totale duurzaamheidsscore, en de toekenning van maximaal vijf sterren. In dit hoofdstuk staan we stil bij de GRESB-score.

In hun analyse meet GRESB naast hoe duurzaam een gebouw is ook hoe de organisatie, bijvoorbeeld de vermogensbeheerder of de lokale beheerder van een winkelcentrum, om gaat met milieu-, sociale- en governance-aspecten. De gedachtegang hierbij is dat voor verdere verduurzaming van vastgoed het juiste beleid, gekwalificeerde mensen, transparantie, systemen en meetgegevens nodig zijn.

6.2 Ontwikkelingen in Nederlands vastgoed

Voor de beleggingsfondsen met Nederlandse woningen staat MVB hoog in het vaandel en was 2019 een jaar waar goede vooruitgang op het gebied van duurzaamheid is geboekt. Dit blijkt onder andere uit de hoge GRESB-scores die de Nederlandse beleggingsfondsen (ook internationaal gezien) in 2019 behaald hebben. Noemenswaardig is de GRESB-score van het Altera Vastgoed Woningenfonds. Dit beleggingsfonds heeft de hoogste GRESB-score behaald van alle woningfondsen (12) in West-Europa. Daarnaast hebben vier van de zeven institutionele Nederlandse woningfondsen het hoogste aantal van vijf sterren gescoord en heeft geen van de zeven beleggingsfondsen een lagere score dan vier sterren.

De huidige aandacht in Nederland richt zich met name op het milieu-aspect om de belangrijkste factoren hiervan zoals CO₂-uitstoot, water- en (groen) energieverbruik en afvalproductie (automatisch) te meten. De meeste beleggingsfondsen zijn inmiddels in een vergevorderd stadium en willen in 2020 concretere doelstellingen gaan afspreken. De fiduciaire vermogensbeheerder is aan de hand van de dialoog betrokken en bekijkt bijvoorbeeld of de doelstellingen aan de broeikasuitstootdoelstellingen in lijn zijn met de doelstellingen van de Europese Unie.

6.3 Beleggingen in de vastgoedportefeuille van BPF

Alle vastgoedfondsen in de beleggingsportefeuille van het pensioenfonds laten in 2019 een verduurzaming van de portefeuille zien, waarbij het Nederlands woningfonds van Altera Vastgoed de grootste stap heeft gezet ten opzichte van vorig jaar.



Altera Vastgoed heeft diverse verbeteringen doorgevoerd en duurzaam vastgoed aan het beleggingsfonds toegevoegd. Ongeveer 52% van alle woningen hebben het hoogste energielabel (A) en de doelstelling is dit te verhogen tot boven de 60% in 2022. De vermogensbeheerder realiseert dit bijvoorbeeld door meer zonnepanelen te plaatsen en appartementen aan te sluiten op een collectief (volledig groen) energiesysteem. Dit verlaagt de kosten van de huurders aanzienlijk en vergroot de duurzaamheid van de woningen. Daarnaast heeft Altera Vastgoed verbeteringen doorgevoerd om in lijn met privacywetgeving⁴ meer inzicht te krijgen in het watergebruik en afvalproductie van alle woningen. De dekking van beide factoren is 91% in 2019. De dekking van het energiegebruik is volledig.

| Fonds | Marktw waarde (x €1.000) | GRESB Score 2019 | GRESB Score 2018 |
|--|-----------------------------|---------------------|---------------------|
| Aberdeen European Balanced Property Fund | 5.251 | 87 | 80 |
| Achmea Dutch Office Fund | 117 | Nvt | 74 |
| Achmea Dutch Residential Fund | 109.047 | 84 | 77 |
| Achmea Dutch Retail Property Fund | 31.331 | 85 | 69 |
| Achmea overig | 1.721 | Nvt | Nvt |
| Altera Vastgoed - Woningen | 26.209 | 93 | 79 |
| Amvest Residential Core Fund | 58.366 | 87 | 78 |
| CBRE Dutch Retail Fund | 5.140 | 89 | 88 |
| CBRE Pan European Core Fund | 54.722 | 87 | 67 |
| Invesco Real Estate European Fund | 46.593 | 83 | 65 |
| M&G UK Residential Property Fund | 23.903 | 87 | 84 |
| Prologis European Logistics Fund | 45.213 | 86 | 86 |
| Totaal | 407.613 | | |

⁴ General Data Protection Regulation (GDPR)

7. Bijlage Uitsluitingenlijst per eind 2019

| Controversiële wapens | | Global Compact Fail |
|--|---|---|
| Bedrijf | Bedrijf | Bedrijf |
| AECOM | Jacobs Engineering Group | Bayer Aktiengesellschaft |
| Anhui Great Wall Military Industry | Korea Aerospace Industries | BHP GROUP LIMITED* |
| Aryt Industries | Larsen And Toubro Limited | BHP GROUP PLC |
| Ashot - Ashkelon Industries | Larsen & Toubro Infotech | BRASKEM S.A. |
| AVIBRAS INDUSTRIA AEROESPACIAL | L&T Finance | FREEPORT-MCMORAN INC. |
| Bharat Dynamics | L&T Infrastructure | GMK NORIL'SKIY NIKEL' PAO |
| Boeing Distribution Services | L&T Shipbuilding | Grupo Mexico, Sociedad Anonima Bursatil de Capital Variable |
| BWX Technologies | L&T Technology Services Ltd | JBS S.A. |
| China Aerospace Science And Technology Corporation | Leidos Holdings | Jiangxi Copper Company Limited |
| China North Industries Group Corporation | LIG Nex1 Co., Ltd. | Novartis AG* |
| China North Industries Corporation | Lockheed Martin | PETROLEO BRASILEIRO S.A. - PETROBRAS |
| China Spacesat | Motovilikha Plants JSC | Porsche Automobil Holding SE* |
| Elbit Systems | Nabha Power | ROYAL DUTCH SHELL PLC* |
| Fluor Corporation | National Presto Industries | SOCIETE AURIFERE BARRICK |
| General Dynamics Corporation | Northrop Grumman Corp. | SOUTH32 LIMITED* |
| HANWHA AEROSPACE CO. | NORTHROP GRUMMAN INNOVATION SYSTEMS, INC. | SOUTHERN COPPER CORPORATION |
| Hanwha Corp | NORTHROP GRUMMAN SYSTEMS CORPORATION | Tokyo Electric Power Company Holdings, Incorporated |
| Hanwha Engineering & Construction | Poongsan | VALE S.A. |
| Honeywell International | Poongsan holdings | Volkswagen AG* |
| Huntington Ingalls Industries | Roketsan Roket Sanayi Ve Ticaret Anonim Sirketi | WALMART INC. |
| Inner Mongolia North Heavy Industries Group | Serco Group | Zijin Mining Group Company Limited |
| IMI Systems | The Boeing Company | |

*Het MVB-Council van de fiduciaire vermogensbeheerder sluit deze bedrijven met bijvoorbeeld oog op engagement (nog) niet uit.

Overig (schending mensenrechten, arbeidsrechten en milieu en corruptie)

| Bedrijf | Bedrijf | Bedrijf |
|------------------------------|---------------------|-----------------------|
| BARRICK TZ LIMITED | MMC FINANCE Ltd. | The GEO Group |
| Corecivic | OCP | Vedanta Limited |
| ENERGY TRANSFER LP | Odebrecht Finance | Vedanta Resources PLC |
| ENERGY TRANSFER OPERATING LP | Petrochina Company | |
| GAIL (INDIA) Limited | PETROLEOS MEXICANOS | |

Tabak

| Bedrijf | Bedrijf | Bedrijf |
|--|---------------------------------------|--|
| 22ND CENTURY GROUP, INC. | GODFREY PHILLIPS INDIA LIMITED | SCANDINAVIAN TOBACCO GROUP |
| 7-ELEVEN MALAYSIA HOLDINGS BERHAD | Golden Tobacco Ltd | SCHWEITZER-MAUDUIT INTERNATIONAL, INC. |
| AL-EQBAL INVESTMENT COMPANY PLC | Gotse Delchev Tabac AD | SHANGHAI INDUSTRIAL HOLDINGS LIMITED |
| Altria Group, Inc. | HEALTHIER CHOICES MANAGEMENT CORP. | SHEEN TAI HOLDINGS GROUP COMPANY LIMITED |
| AMCON DISTRIBUTING COMPANY | HUABAO INTERNATIONAL HOLDINGS LIMITED | SHENZHEN JINJIA GROUP CO., LTD. |
| B.A.T CAPITAL CORPORATION | IMPERIAL BRANDS FINANCE PLC | Shiner International Inc |
| B.A.T. INTERNATIONAL FINANCE | IMPERIAL BRANDS PLC | Shumen Tabac AD |
| BADECO ADRIA d.d. Sarajevo | ITC LIMITED | Sinnar Bidi Udyog Ltd |
| BIZIM TOPTAN SATIS MAGAZALARI ANONIM SIRKETI | JAPAN TOBACCO INC. | Slantse Stara Zagora Tabak AD |
| Bright Packaging Industry Bhd | Jerusalem Cigarette Co Ltd | Smokefree Innotec Inc |
| BRITISH AMERICAN TOBACCO (MALAYSIA) BERHAD | Jordanian Duty Free Shops PSC | Societe Ivoirienne des Tabacs SA |
| British American Tobacco (Zambia) | JT International Financial Services | STANDARD DIVERSIFIED INC. |
| BRITISH AMERICAN TOBACCO BANGLADESH CO. LTD. | Karelia Tobacco Company Inc SA | Swedish Match AB |
| British American Tobacco Kenya plc | Khyber Tobacco Company Ltd | Taiwan FamilyMart Co Ltd |
| BRITISH AMERICAN TOBACCO | KT&G Corporation | Tanzania Cigarette Company Ltd |
| British American Tobacco Uganda | KUK-IL PAPER MFG CO.,LTD | THE WEST INDIAN TOBACCO COMPANY LIMITED |
| British American Tobacco Zimbabwe (Holdings) Ltd | MAJESTY GOLF & Co.,Ltd | TONGYANGMOOLSAN CO.,LTD |
| Bulgartabac holding AD | McColl's Retail Group PLC | Tri Pack Films Ltd |
| Carreras Ltd | mCig Inc | TSL Ltd |
| Cat Loi JSC | MEDIGREEN HOLDINGS CORPORATION | TTCM CHINA, INC. |
| CEYLON TOBACCO COMPANY PLC | Miquel y Costas & Miquel, S.A. | TURNING POINT BRANDS, INC. |
| CHINA FLAVORS AND FRAGRANCES COMPANY LIMITED | MUDANJIANG HENGFENG PAPER CO., LTD | Tutunski Kombinat AD Prilep |

| | | |
|--|--|--|
| Coka Duvanska Industrija ad Coka | NEW TOYO INTERNATIONAL HOLDINGS LTD | Union Investment Corporation PSC |
| Compania de Distribucion Integral Logista Holdings, S.A. | Nicotiana BT Holding AD | Union Tobacco and Cigarette Industries Company PSC |
| CONG TY CO PHAN NGAN SON | NTC Industries Ltd | UNIVERSAL CORPORATION |
| CORE-MARK HOLDING COMPANY | Pakistan Tobacco Company Ltd | Vapor Group Inc |
| CTO Public Company Ltd | Pazardzhik BTM AD | Vapor Hub International Inc |
| Duvanska industrija ad Bujanovac | PHILIP MORRIS (PAKISTAN) LTD | VECTOR GROUP LTD. |
| Duvanski Kombinat ad u stečaju Podgorica | Philip Morris CR as | Veles Tabak AD Veles |
| Eastern Company SAE | Philip Morris International Inc. | Vien Dong Investment Development Trading Corp |
| ELECTRONIC CIGARETTES INTERNATIONAL GROUP, LTD. | Philip Morris Operations a.d. Nis | VPR Brands LP |
| ESSENTRA PLC | PT Bentoel International Investama Tbk | VST INDUSTRIES LIMITED |
| EUROCASH SPOLKA AKCYJNA | PT Gudang Garam Tbk | Wee-Cig International Corp |
| Fyolo Technology Corp | PT Hanjaya Mandala Sampoerna | Wismilak Inti Makmur Tbk PT |
| GILLA INC. | Pyxus International, Inc. | Yuri Gagarin AD |
| Globrands Group Ltd | Reynolds American Inc. | SILA HOLDING Plc |